

11.10 Γιατί αλλάζουν οι γλώσσες;

Θα πρέπει να επινοηθεί κάποια μέθοδος για τη διαρκή εξακρίβωση και τη διόρθωση της γλώσσας μας [...] Νομίζω ότι δεν υπάρχει απολύτως καμία ανάγκη οι γλώσσες να μεταβάλλονται συνέχεια.

Jonathan Swift, 1712

Η σταθερότητα στη γλώσσα είναι συνώνυμη με τη νεκρική ακαμψία.

Ernest Weekley

Κανείς δε γνωρίζει πώς ακριβώς ή γιατί αλλάζουν οι γλώσσες. Όπως αποδείξαμε, οι γλωσσικές αλλαγές δε συμβαίνουν ξαφνικά. Οι ομιλητές της αγγλικής δεν ξύπνησαν ένα πρωί και αποφάσισαν να χρησιμοποιούν τη λέξη *beef* για το «μοσχάρισιο κρέας», ούτε οι ομιλητές της ελληνικής τη λέξη *άλογο* μόνο για τους «ίππους», ούτε όλα τα παιδιά μιας συγκεκριμένης γενιάς υιοθετούν μεγαλώνοντας μια νέα λέξη. Οι αλλαγές είναι σταδιακές, ιδιαίτερα όσες αφορούν το σύστημα φωνολογίας και σύνταξης.

Βέβαια ορισμένες αλλαγές ενδέχεται να συμβούν στιγμαία σε κάποιον ομιλητή. Όταν κάποιος κατακτά μια νέα λέξη, δεν την κατακτά σταδιακά, αν και μπορεί να κατανοήσει πλήρως όλες τις πιθανές της χρήσεις με πιο αργούς ρυθμούς. Όταν ένας νέος κανόνας εισάγεται στη γραμματική ενός ομιλητή, μπορεί να αποτελεί ή να μην αποτελεί μέρος της γραμματικής της γλώσσας. Ίσως στην αρχή να είναι ένας προαιρετικός κανόνας, και να χρησιμοποιείται κάποιες φορές αλλά όχι

τελικό ρινικό σύμφωνο. Εξαιτίας μιας καθορισμένης φωνητικής αλλαγής η οποία διέγραφε τα ρινικά σύμφωνα που βρίσκονταν στο τέλος της λέξης, η λέξη *bon* προφέρεται [bɔ̃] στη σύγχρονη γαλλική. Το ίδιο το ρινικό φωνήεν διατηρεί την αντίθεση με τις άλλες λέξεις.

Ένα ακόμα παράδειγμα από τα αγγλικά αποδεικνύει πώς αυτού του είδους οι διαδικασίες αφομοίωσης μπορούν να αλλάξουν μια γλώσσα. Στην παλαιά αγγλική ο φθόγγος [kʲ] (όπως ο αρχικός φθόγγος της λέξης *cute*), όταν βρισκόταν στην αρχή των λέξεων και ακολουθούνταν από το φθόγγο /i/, ουρανικοποιούνταν περαιτέρω και γινόταν το σύγχρονο ουρανικό τριβόμενο /tʃ/, όπως φαίνεται από τις λέξεις που ακολουθούν:

Παλαιά αγγλική (c = [kʲ])	Σύγχρονη αγγλική (ch = [tʃ])	
<i>ciese</i>	<i>cheese</i>	(= τυρί)
<i>cinn</i>	<i>chin</i>	(= σαγόνι)
<i>cild</i>	<i>child</i>	(= παιδί)

Η διαδικασία ουρανικοποίησης απαντά στην ιστορία πολλών γλωσσών. Στη γλώσσα *Twì* η λέξη που σημαίνει «μισώ» κάποτε προφερόταν [ki]. Το [k] έγινε πρώτα [kʲ] και τελικά [tʃ], έτσι σήμερα η λέξη «μισώ» είναι [tʃi].

Οι διεργασίες διευκόλυνσης της άρθρωσης, οι οποίες κάνουν τους φθόγγους να μοιάζουν περισσότερο μεταξύ τους, προκύπτουν από την ανάγκη να διατηρήσουμε την αντίθεση. Έτσι φωνητική αλλαγή προκύπτει επίσης όταν δύο φθόγγοι είναι ακουστικά παρόμοιοι και συχνά συγχέονται μεταξύ τους. Είδαμε τη φωνητική αλλαγή του /f/ σε /h/ σε προηγούμενο παράδειγμα, η οποία μπορεί να εξηγηθεί από την ακουστική ομοιότητα του [f] με άλλους φθόγγους.

Αναλογική αλλαγή είναι μια αλλαγή «οικονομίας της μνήμης» η οποία έχει ως αποτέλεσμα τη μείωση του αριθμού των ιδιαίτερων ή ανώμαλων μορφημάτων που πρέπει κανείς να μάθει και να απομνημονεύσει μεμονωμένα. Πρέπει λοιπόν να οφείλεται στην αναλογία των τύπων *foe/foes* (= εχθρός/εχθροί) και *dog/dogs* (= σκύλος/σκύλοι) το ότι οι ομιλητές άρχισαν να χρησιμοποιούν τον τύπο *cows* (= αγελάδες) ως τον πληθυντικό της λέξης *cow* (= αγελάδα), αντί του παλιότερου πληθυντικού *kine*. Κατ' αναλογία των τύπων παροντικού / ομαλού παρελθοντικού *reap/reaped* (= θερίζω/θέρισα), *seem/seemed* (= φαίνεται/φάνηκε) και *ignite/ignited* (= αναφλέγομαι/αναφλέχθηκα), σήμερα πολλά παιδιά και ενήλικες λένε *I swept the floor* (= Σκούπισα το πάτωμα) αντί του ανώμαλου τύπου *swept*, *I waked last night* (= Ξύπνησα χτες το βράδυ) αντί του ανώμαλου τύπου *woke*, *She lighted the bonfire* (= Άναψε τη φωτιά) αντί του ανώμαλου τύπου *lit*.

Ο ίδιος τύπος αναλογικής αλλαγής αποδεικνύεται και από την ομαλοποίηση των τύπων του πληθυντικού που αποτελούν εξαιρέσεις. Η αγγλική έχει δανειστεί λέξεις όπως οι *datum/data* (= δεδομένο/δεδομένα), *agendum/agenda* (= στοιχείο καταλόγου / στοιχεία καταλόγου), *curriculum/curricula* (= διδακτέα ύλη / διδακτέες ύλες), *memorandum/memoranda* (= μνημόνιο/μνημόνια), *medium/media* (= μέσο/

ΠΕΡΙΛΗΨΗ
μεσα), *criterion/criteria* (= κριτήριο/κριτήρια) και *virtuoso/virtuosi* (= δεξιότηχνης/δεξιότητες), μεταξύ πολλών άλλων. Σε ορισμένες περιπτώσεις οι πρωτότυποι τύποι του πληθυντικού (όπως στις λέξεις *agenda* και *criteria*), και ο νέος πληθυντικός (π.χ. *agendas*) είναι ουσιαστικά ο πληθυντικός του πληθυντικού. Επιπλέον πολλοί ομιλητές σή-η λέξη *information* (= πληροφορίες). Όλες αυτές οι αλλαγές μειώνουν τον αριθμό των ανώμαλων τύπων που πρέπει να θυμάται κανείς.

Η αφομοίωση και η αναλογική αλλαγή μπορούν να ερμηνεύσουν ορισμένες γλωσσικές αλλαγές, αλλά όχι ορισμένες άλλες. Η απλοποίηση και η υπεργενίκευση της γραμματικής ισχύουν, ισχύει όμως και η επεξεργασία ή η περιπλοκή. Οι συ-στατικοί κανόνες της παλαιάς αγγλικής έγιναν πιο περίπλοκοι, επιβάλλοντας αυ-στηρότερη σειρά όρων στη γλώσσα, την ίδια στιγμή που οι καταλήξεις των πώ-σεων απλοποιούνταν. Μια τάση απλοποίησης αντισταθμίζεται από την ανάγκη να περιορίσουμε την ενδεχόμενη αμφισημία. Μεγάλο μέρος της γλωσσικής αλλαγής αποτελεί εξισορρόπηση αυτών των δύο.

Πολλοί παράγοντες συμβάλλουν στη γλωσσική αλλαγή — η απλοποίηση της γραμματικής, η επεξεργασία για τη διατήρηση της κατανοητότητας, ο δανεισμός κτλ. Αλλαγές πραγματοποιούνται και από τα παιδιά που κατακτούν τη γλώσσα, τα οποία τις ενσωματώνουν στη γραμματική τους. Οι ακριβείς λόγοι που οδηγούν στη γλωσσική αλλαγή είναι ακόμη απροσδιόριστοι, αν και είναι σαφές ότι η ατε-λής εκμάθηση των διαλέκτων των ενηλίκων από τα παιδιά είναι ένας καθοριστι-κός παράγοντας. Ίσως η γλώσσα αλλάζει για τον ίδιο λόγο που αλλάζουν όλα τα πράγματα: Είναι στη φύση τους να αλλάζουν. Όπως παρατήρησε και ο Ηρό-κλειτος αιώνες πριν, «Πάντα ρει, πάντα χωρεί και ουδέν μένει».